

Verifikacionistička teorija značenja Alfreda Ayera

Šuper, Mirjana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:465848>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-17**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Diplomski studij filozofije i engleskog jezika i književnosti

Mirjana Šuper

Verifikacionistička teorija značenja Alfreda Ayera

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Boško Pešić

Osijek, 2022.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za filozofiju
Diplomski studij filozofije i engleskog jezika i književnosti

Mirjana Šuper

Verifikacionistička teorija značenja Alfreda Ayera

Diplomski rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti, znanstveno polje: filozofija,
znanstvena grana: spoznajna teorija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Boško Pešić

Osijek, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnoga, odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 28.06.2022.

Mijana Šuper, 0122227647

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. O eliminaciji metafizike.....	2
2.1. O upotrebi jezičnih postavki za eliminaciju metafizike.....	12
2.2 O propozicijama.....	21
3. O argumentu na temelju iluzije.....	31
4. Zaključak.....	33

Sažetak

Alfred Jules Ayer (1910.-1989.), britanski filozof, vodeći predstavnik logičkog pozitivizma, utjecajan je mislilac i empirist čijoj se posebnoj filozofiji treba posvetiti iznimna pažnja. Naime, ostaje poznat po svojem djelu Jezik, istina i logika u kojem predočuje glavne karakteristike vezane za princip verifikacije. Spomenuti princip predstavlja proces utvrđivanja istinosne vrijednosti rečenica, čiji je fokus postavljen na otkrivanje značenja koje tvrdnje posjeduju. Također, Ayer se fokusira na eliminiranje metafizike i pseudo-tvrdnji kojima ista obiluje. Sukladno tomu što spomenuti filozof ostaje vjeran empirizmu i karakteristikama istoga, Ayer pokušava opovrgnuti pseudo-tvrdnje koje su uglavnom bazirane na pokušaju nadilaženja onog što je prethodno stečeno iskustvom te našim opservacijama. Posebnu pozornost posvećuje i navođenju jezičnih postavki kojima se to nastoji postići. Ujedno, u ovome je radu prikazan argument na temelju iluzije te različite vrste percepcija koje podrobno tumači u djelu Temelji empirijskog znanja. Ovaj rad također nudi prikaz filozofije mislilaca koji su utjecali na razvitak njegovog mišljenja, kao što su Ludwig Wittgenstein, Bertrand Russell i slično. U radu je također predložena i alternativa verifikacionističkoj teoriji značenja koju nudi Karl Popper; dakle, riječ je o principu falsifikabilnosti. Osim toga, rad sadrži i prikaz razmišljanja vrlo važnih autora koji, u velikoj većini slučajeva, podržavaju Ayerov koncept i koji upravo svoja filozofska djela temelje na istome. Alfred Ayer značajna je ličnost čija bi se filozofija i karakteristike iste trebale češće integrirati u filozofsko školstvo i obrazovanje, s obzirom na to da iznosi bitne pretpostavke o temama koje su važne za svakoga od nas i o kojima, čak i u svakodnevnom govoru, često vodimo rasprave.

Ključne riječi: *Jezik, istina i logika, eliminiranje metafizike, pseudo-tvrdnje, značenje*

1. Uvod

Alfred Jules Ayer (1910.-1989.) britanski je filozof dvadesetog stoljeća koji zauzima vrlo značajnu poziciju u modernoj filozofiji, ali i u empirističkom pravcu te u logičkom pozitivizmu. Naime, ostaje poznat po tome što ga se smatra vodećim predstavnikom logičkog pozitivizma. Djelo se pod nazivom *Jezik, istina i logika* uz ostale radove poput *Temelji empirijskog znanja* smatra ključnim za razumijevanje principa verifikacije, a o kojemu je riječ u ovome radu. Primaran je cilj ovog diplomskog rada prikazati značajke koje su utjecale na tijek njegove misli u vezi s principom verifikacije, odnosno verifikacionističke teorije značenja kojima se bavi ovaj filozof. Isto tako, bit će riječi o argumentu na temelju iluzije te o veridičkim i deluzivnim percepcijama, kao i o njegovu uloženom trudu da se eliminira kompletna metafizika i njezine pseudo-tvrdnje. Također, ovaj rad prikazuje i jezične postavke koje Ayer koristi kako bi to uspješno i postigao. U nastavku, prikazuju se i razmišljanja pojedinih filozofa koji su uvelike utjecali na njegovu filozofiju.

2. O eliminaciji metafizike

Koncept verifikacionističke teorije značenja Alfreda Ayera potrebno je podrobno razraditi, a što je moguće isključivo prikazom svih konstatacija koje su prethodile njenom strukturiranju. Naime, Ayer u svojem djelu pod nazivom *Jezik, istina i logika* napominje kako su tradicionalni prijepori filozofa u istoj mjeri neplodni i neopravdani te kako ih je zasigurno potrebno ukinuti. Njih je, prema Ayerovu stajalištu, moguće ukinuti jedino da se utvrdi iza pitanja koju bi metodu i svrhu imala sva filozofska istraživanja. Također, navodi kako to nipošto nije težak zadatak, iako nas je povijest filozofije navela na tu pretpostavku. Ako postoje pitanja na koja znanost ne daje odgovore, a iste prepušta filozofiji, Ayer smatra kako jednostavan proces eliminacije mora dovesti do njihova otkrića.¹ Spomenuto djelo Ayer započinje svojevrsnom kritikom metafizičke teze da nam filozofija nudi znanje o stvarnosti i realnosti time što nadilazi svijet znanosti i razboritost, odnosno zdrav razum. Nadalje, Ayer navodi kako će prilikom definiranja pojma metafizike uzeti u obzir mogućnost da budemo metafizičari, a da paralelno vjerujemo u transcendentnu stvarnost. Tu će teoriju nastojati poreknuti različitim argumentima, koje će potom primijeniti na svojevrsno pobijanje kompletne metafizike. Zatim, spominje kako će objasniti činjenicu da su mnogi metafizički iskazi nastali kao posljedica činjenja logičkih pogrešaka, a ne zbog svjesne želje autora tih iskaza da prijeđu iskustvene granice. U nastavku navodi kako je pogodno za ishodište ove rasprave uzeti u obzir one koji vjeruju da je moguće imati znanje o transcendentnoj stvarnosti.² Prema njegovu mišljenju, jedan od načina kojim bismo se mogli suprotstaviti metafizičaru koji tvrdi da posjeduje znanje o stvarnosti koja nadilazi iskustveni svijet jest taj da ga upitamo iz kojih su premisa, odnosno pretpostavki izvedeni njegovi prijedlozi. Pri tome se Ayer propituje ne smije li on, kao i ostali, započeti s dokazima koje mu njegova osjetila pružaju te, ukoliko je tomu slučaj, koji ga ispravni proces zaključivanja može dovesti do koncepcije transcendentne stvarnosti. U nastavku, Ayer zaključuje kako se iz empirijskih pretpostavki/premisa ne može legitimno zaključiti što je vezano uz svojstva ili čak uz postojanje bilo čega što je eventualno nadiskustveno. Budući da se zalaže za svojevrsno pobijanje metafizike, smatra kako bi se njegovu zaključku suprotstavili metafizičari, prema čijem

¹ Usp. Alfred Ayer. *Language, Truth and Logic*. London: Penguin Books, 1936., p. 4.

² Usp. A. Ayer. *Language, Truth and Logic*, p. 4.

su mišljenju tvrdnje utemeljene isključivo na osjetilnim dokazima.³ Prema Ayerovu bi mišljenju odgovor metafizičara na spomenutu konstataciju bio takav da bi rekao kako je obdaren sposobnošću intelektualne intuicije, koja mu omogućuje u procesu spoznaje činjenica, a koje osjetilnim iskustvom nije moguće spoznati. No, čak i kada bi se moglo pokazati da se isti oslanjao na iskustvene premise te da je njegov ulazak u neempirijski svijet stoga bio logički neopravdan, iz toga, naime, ne bi proizašlo da tvrdnje koje je iznio o spomenutom svijetu ne bi mogle biti istinite. Jer, dodaje, činjenica da zaključak ne proizlazi iz njegove pretpostavljene premise uistinu nije dovoljna da pokaže da je on lažan. Ayer nastavlja dodajući kako se sustav transcendentne metafizike ne može srušiti ukoliko samo kritiziramo način njezina nastanka. Ono što je potrebno jest kritika prirode stvarnih izjava od kojih se transcendentna metafizika sastoji. Ayer objašnjava kako će nastaviti tom linijom argumentacije jer će pokazati kako niti jedna izjava koja se odnosi na »stvarnost« koja nadilazi granice svih osjetilnih iskustava ne može imati nikakvo doslovno značenje; iz čega mora slijediti da svi vrijedni pokušaji onih koji su nastojali opisati takvu stvarnost predstavljaju besmislice.⁴ Može se sugerirati da je to tvrdnja koju je Immanuel Kant već dokazao. No, kaže Ayer, iako je Kant također osudio transcendentnu metafiziku, učinio je to na potpuno različitim osnovama. Tvrdio je da je ljudsko razumijevanje konstituirano tako da se gubi u proturječjima kada je izašlo izvan granica mogućeg iskustva i pokušalo se nositi sa stvarima u sebi. Tako je Kant nemogućnost transcendentne metafizike učinio ne logikom, već stvarnošću, kao što to čini i Ayer. Utvrdio je, ne da naši umovi ne bi mogli imati moć prodiranja izvan fenomenalnog svijeta, već samo da su je zapravo lišeni. U nastavku dodaje kako to navodi kritičara da se zapita kako autor, ukoliko je moguće znati samo ono što se nalazi unutar granica osjetilnog iskustva, može biti opravdan u tvrdnji da stvarne stvari postoje s one strane te kako može reći koje su granice izvan onih na koje se ljudski razum možda neće usuditi, osim ako ih sam ne uspije proći. Potom, Ayer spominje i Wittgensteina koji je bio mišljenja da bismo trebali misliti s obje strane granice mišljenja kako bismo istu i povukli. Zatim, govori kako se na tu tvrdnju nadovezuje engleski filozof F. H. Bradley, a koji joj daje poseban zaokret tvrdeći da je čovjek koji je spreman dokazati nemogućnost metafizike zapravo »brat metafizičar s vlastitom suparničkom teorijom«.⁵ Ayer navodi kako se njegova optužba

³ Usp. isto, p. 5.

⁴ Usp. isto, p. 5.

⁵ Usp. isto, p. 5.

protiv metafizičara ne temelji na tome da pokušava primijeniti razumijevanje u polju u kojemu se ono ne može isplativo upustiti, već da on proizvodi rečenice koje ne odgovaraju uvjetima pod kojima sama rečenica može biti doslovno značajna, niti je on sam dužan pričati besmislice kako bi se pokazalo da su sve rečenice određene vrste nužno lišene doslovnog značenja. Objašnjava kako treba formulirati kriterij koji mu omogućuje da ispita izražava li rečenica pravi prijedlog o nekoj činjenici, a da potom ukaže na to da ga spomenute rečenice koje se razmatraju ipak ne zadovoljavaju.⁶ Kriterij koji se koristi za testiranje istinitosti prividnih izjava kriterij je verifikacije, odnosno provjerljivosti. Navodi kako je rečenica činjenično značajna za bilo koju datu osobu, ako i samo ako zna kako provjeriti prijedlog koji želi izraziti, to jest, ako zna koja bi ga zapažanja pod određenim uvjetima navela da prihvati prijedlog kao istiniti ili odbaci kao lažan. Ako je, s druge strane, pretpostavljeni prijedlog takvog karaktera da je pretpostavka njegove istinitosti ili laži u skladu s bilo kojom pretpostavkom koja se tiče prirode njegovog budućeg iskustva, tada je, po njegovu mišljenju, ako ne tautologija, to tek puki pseudo-prijedlog. Rečenica koja to izražava može biti emocionalno, ali ne doslovno značajna za njega. Što se tiče pitanja, postupak je isti. Ayer zaključuje kako rečenica koja se izražava ne predstavlja pravo pitanje, unatoč tomu što možda njezin gramatički izgled ukazuje na suprotno.⁷ Ayer ovaj postupak detaljno ispituje, s obzirom na to da je usvajanje istog ključan čimbenik u argumentaciji spomenutog djela. Prije svega, Ayer provlači razliku između praktične provjerljivosti i provjerljivosti u načelu, navodeći da u velikoj većini slučajeva vjerujemo u tvrdnje, a koje uopće nismo provjerili. Unatoč tomu, Ayer napominje kako postoje značajne tvrdnje koje se tiču činjeničnih pitanja, a koje ne možemo provjeriti zbog nedostatka praktičnih sredstava pomoću kojih bismo se stavili u situaciju u kojoj bi se nekakva relevantna zapažanja mogla iznijeti. Primjer koji navodi vezano za prethodno spomenutu konstataciju jest tvrdnja da postoje planine na drugoj strani Mjeseca. Ayer kaže da još uvijek nije izumljena raketa koja bi mu omogućila da provjeri dalju stranu Mjeseca te da samo zbog stvarnog promatranja ne može potvrditi tu izjavu. Sukladno tomu, navodi kako je taj prijedlog provjerljiv samo u načelu, isključujući time praktičnu provjerljivost. S druge strane, Ayer predočuje distinkciju između »jakog« i »slabog« smisla pojma provjerljivosti. Smatra se kako se prijedlog, u snažnom smislu

⁶ Usp. isto, p. 6.

⁷ Usp. isto, p. 6.

riječi, može provjeriti ako i samo ako bi se njegova istina mogla konačno potvrditi u iskustvu. Prijedlog se također može provjeriti i u slabom smislu, ukoliko je iskustvo moguće učiniti vjerojatnim. Ayer navodi kako bi njegov argument mogao pokazati previše ako se kao kriterij značaja prihvati konačna provjerljivost, kao što su to predložili i neki pozitivisti. U svrhu dokazivanja te konstatacije, Ayer razmatra slučaj općih propozicija zakona, odnosno tvrdnji poput »arsen je otrovan«, »svi su ljudi smrtni«, »tijelo ima tendenciju širenja kada se zagrije«, i slično.⁸ Priroda je ovih tvrdnji, objašnjava Ayer, takva da se njihova istinitost ne može sa sigurnošću utvrditi nikakvim konačnim nizom opažanja, no ako se prizna da su takve tvrdnje osmišljene s ciljem pokrivanja beskonačnog broja slučajeva, tada se treba priznati da se iste ne mogu konačno provjeriti ni u načelu. Ukoliko se konačna provjerljivost prihvati kao njegov kriterij značaja, dužni smo tretirati takve tvrdnje na isti način kao što se tretiraju izjave metafizičara. Budući da je takva teškoća prisutna, Ayer navodi kako su neki pozitivisti smatrali da su te opće tvrdnje uistinu besmislice, premda suštinski *važna* vrsta besmislica. Prema Ayerovu mišljenju, uvođenje pojma *važno* predstavlja pokušaj zaštite koji služi označavanju autorskog priznanja da je njihov stav u jednu ruku paradoksalan, a da ni na koji način taj paradoks ne otklanja. U kojoj god mjeri ti dokazi bili jaki, njihova istina nikada ne može postati više nego vrlo vjerojatna, a tvrditi da su predstavljali (ne)važnu vrstu besmislica, bilo bi, prema njegovu stajalištu, nevjerojatno. Navodi kako nijedan prijedlog, osim tautologije, ne može biti ništa više od vjerojatne hipoteze. Osim toga, dodaje kako se ne može prihvatiti ni sugestija da rečenici treba dopustiti da bude činjenično značajna ako i samo ako izražava nešto što iskustvo definitivno osporava, iz razloga što takva tvrdnja dovodi do zaključka da je nemoguće dati značajnu izjavu o činjenicama. Glede eliminacije metafizike i koncepta provjerljivosti, Ayer smatra kako se hipoteza ne može uvjerljivo osporiti isto kao što se može uvjerljivo potvrditi. Ako se pojava određenih opažanja uzme kao dokaz da je određena hipoteza lažna, tada se pretpostavlja postojanje određenih uvjeta. I premda, tvrdi Ayer, u svakom slučaju može biti krajnje nevjerojatno da je ta pretpostavka pogreška, to nije logički nemoguće. Nastavlja navodeći da ne treba postojati kontradiktornost u tvrdnji da su neke od relevantnih okolnosti drugačije nego što smo ih uzeli te, posljedično, da hipoteza nije stvarno pobijena/srušena. Ako nije slučaj da se bilo koja hipoteza može definitivno pobiti, ne može se smatrati da istinitost tvrdnje ovisi o

⁸ Usp. isto, p. 7.

možnosti njezina definitivnog pobijanja. Naime, sukladno tomu vraćamo se na »slabiji« osjećaj provjerljivosti.⁹ Pitanje koje se mora postaviti vezano za bilo koje činjenične tvrdnje treba biti postavljeno na način da se priupitamo jesu li sva zapažanja relevantna za utvrđivanje njezine istinitosti ili laži. Ukoliko se na ovako postavljeno pitanje dobije negativan odgovor, Ayer zaključuje kako bi razmatrana tvrdnja bila besmislena. Zatim, Ayer uvodi pojam iskustvene propozicije. Takva propozicija predstavlja vrstu propozicije, odnosno prijedloga, koja bilježi stvarno ili moguće opažanje. Može se reći kako je ona zapravo oznaka istinske činjenične tvrdnje. Nadalje, A. Ayer navodi primjer iskaza koji bi njegov kriterij osudio kao besmislen, a to je tvrdnja da je svijet osjetilnog iskustva u potpunosti priznat, ali s jednom informacijom u pozadini; naime, s tvrdnjom da nas naša osjetila ponekad varaju.¹⁰ Unatoč tomu, daljnje je osjetilno iskustvo ono koje nas obavještava o pogreškama koje proizlaze iz osjetilnog iskustva. Osjetila nas, navodi Ayer, ponekad varaju, samo zato se oslanjamo na njih da potkrijepimo ili osporimo tvrdnje koje se temelje na njima. Zaključuje kako činjenica da se naši perceptivni sudovi ponekad smatraju pogrešnima nema namjeru pokazati da je svijet koji doživljavamo osjetilima zapravo nestvaran. Unatoč tomu, niz opažanja i promatranje mogli bi imati bilo kakvu tendenciju da pokažu kako je takav svijet bio nestvaran. Posljedično, zaključuje, svatko tko osuđuje razumni svijet kao svijet puke pojave, za razliku od stvarnosti, govori nešto što je doslovno besmisleno (prema kriteriju značaja). Nadalje, Ayer spominje moniste i pluraliste. Monisti tvrde da je stvarnost jedna supstancija, dok, nasuprot njima, pluralisti smatraju da je stvarnosti mnogo. Usprkos svojim shvaćanjima i tumačenjima, i oni priznaju da je nemoguće zamisliti bilo kakvu empirijsku situaciju koja bi bila relevantna za rješenje njihovog spora.¹¹ Ako nam se kaže da nijedno moguće promatranje ne može dati nikakvu vjerojatnost, niti tvrdnje da je stvarnost jedina supstanca, niti tvrdnje da ih je mnogo, Ayer zaključuje kako nijedna tvrdnja nije značajna. Spor između monista i pluralista obiluje istinskim logičkim i empirijskim pitanjima. No, metafizičko pitanje o supstanciji je po Ayerovu kriteriju isključeno kao lažno. Za sljedeći primjer uzima kontroverzu između realista i idealista, u njezinom metafizičkom aspektu. Kako bi to riješio, navodi pretpostavku da je otkrivena slika za koju se sugerira da ju je naslikao F. Goya.

⁹ Usp. isto, p. 8.

¹⁰ Usp. isto, p. 9.

¹¹ Usp. isto, p. 10.

Opisuje tu pretpostavku objašnjavajući kako stručnjaci pregledavaju sliku s ciljem otkrivanja u čemu ona podsjeća na djela spomenutog Goye te s ciljem otkrivanja moguće krivotvorine. Naime, traže dokaze o postojanju takve slike u suvremenim zapisima i slično. Unatoč mogućim neslaganjima, Ayer navodi da svatko zna koji bi empirijski dokazi potvrdili ili diskreditirali kreirano mišljenje. Potom, navodi pretpostavku da su neki od spomenutih ljudi proučavali filozofiju, da su neki od njih nastavili s tvrdnjom kako je otkrivena slika skup ideja u umu onoga koji opaža ili u Božjem umu, te da su drugi stava da je objektivno stvarna. Ayer na spomenutu pretpostavku postavlja pitanje vezano za njihova moguća iskustva, a koja bi bila relevantna za rješenje tog spora. Što se tiče uobičajenog smisla pojma stvarnog, a kojem se suprotstavlja pojam iluzornog, stvarnost pretpostavljene slike nije ni u kojem smislu upitna. U ovom slučaju, osporivači su se uvjerali kako je slika stvarna time što su dobili korelirani niz osjeta vida i osjeta dodira. Zaključuje kako se kontroverza između realista i idealista ne treba odbaciti te kako je ista zapravo fiktivna kad joj pripisujemo metafizičku interpretaciju. S ovakvim hipotetskim situacijama Ayer nastoji pokazati kako se filozofija kao prava grana znanja mora razlikovati od metafizike. Također, nastoji ukazati na to da većina *velikih filozofa* prošlosti nisu bili metafizičari te uvjerali one koji bi inače odbili njegov kriterij zbog razmatranja pobožnosti. U vezi s empirijskim hipotezama, govori kako one moraju biti relevantne za neko stvarno ili moguće iskustvo; izjava koja nije relevantna za bilo koje iskustvo ne predstavlja zapravo empirijsku hipotezu, a prema čemu nema činjenični sadržaj. To potvrđuje načelo provjerljivosti; činjenica da su izrazi metafizičara besmisleni ne proizlazi iz činjenice da su lišeni činjeničnog sadržaja. Sukladno tomu, zaključuje kako njihovi izrazi nisu apriorni.¹² A priori propozicije, prema njegovu stajalištu, predstavljaju tautologije. U skladu s tim, Ayer nudi definiciju metafizičke rečenice, objašnjavajući kako ista predstavlja rečenicu koja želi izraziti pravi prijedlog, ali zapravo ne izražava ni tautologiju ni empirijsku hipotezu. Iznad spomenute čine cijelu klasu značajnih tvrdnji pa dolazi do zaključka da su sve metafizičke tvrdnje besmislene. Nadalje, Ayer pokušava prikazati nastajanje takvih rečenica. Korištenje pojma »supstancija« dobar je primjer načina na koji se metafizika uglavnom piše. Naime, zna se dogoditi da se u našem jeziku ne možemo pozvati na osjetilna svojstva stvari bez uvođenja riječi ili izraza koji predstavljaju stvar nasuprot bilo čemu što se može reći o njoj. Kao rezultat toga, oni koji su,

¹² Usp. isto, p. 11.

navodi, »zaraženi primitivnim praznovjermem« da svakom imenu mora odgovarati jedan stvarni entitet, pretpostavljaju da je potrebno logički razlikovati samu stvar od njezinog bilo kojeg osjetilnog svojstva. Tako koriste spomenuti izraz za označavanje same stvari. Takvo je korištenje jedne riječi dovelo do toga da razlikujemo stvar od pojava, čiji je krivac nesreća jezične uporabe. Ayer nastavlja dodajući kako logička analiza pokazuje da ono što »pojave« čini »pojavama« jest njihov odnos jedan prema drugome, a ne njihov odnos prema entitetu osim njih samih. Zaključuje kako metafizičar to ne uviđa jer ga u zabludu dovodi površna gramatička značajka njegova jezika. Sljedeći primjer koji navodi jest slučaj metafizičkog koncepta Bića. Podrijetlo našeg iskušenja da postavimo pitanja o Biću, na koje nam nijedno zamislivo iskustvo ne bi omogućilo odgovor, leži u činjenici da u našem jeziku rečenice koje izražavaju egzistencijalne propozicije i rečenice kojima se atributivni prijedlozi izražavaju mogu imati isti gramatički oblik.¹³ Kako bi potvrdio tu izjavu, navodi primjer dviju rečenica: »mučenici pate« i »mučenici postoje«. Obje rečenice imaju isti gramatički izgled, što automatski navodi na pretpostavku da su istog logičkog tipa. U prvoj rečenici, pripadnicima određene vrste pripisuje se određeni atribut, a ponekad se pretpostavlja da ista stvar vrijedi i u primjeru druge rečenice, odnosno propozicije. Da je to doista tako, bilo bi jednako opravdano nagađati o Biću mučenika kao što je nagađati o njihovoj patnji. Ali, kao što je Kant istaknuo, postojanje nije atribut. Jer, kada stvari pripisujemo atributu, prikriveno tvrdimo da on postoji. Ako je postojanje samo po sebi atribut, ono bi slijedilo to da su sve pozitivne egzistencijalne tvrdnje bile tautologije, a sve negativne egzistencijalne tvrdnje same sebi proturječne, a to nije slučaj. Dodaje da su oni koji postavljaju pitanja o Biću, a koja se temelje na pretpostavci da je postojanje atribut, krivi za slijeđenje gramatike izvan granice smisla.¹⁴ U nastavku, Ayer objašnjava kako je slična pogreška napravljena u vezi s takvim prijedlozima kao što su »jednorozu su fiktivni«. Ovdje opet činjenica da postoji površno gramatička sličnost između engleskih rečenica »psi su vjerni« i »jednorozu su fiktivni« te između odgovarajućih rečenica u drugim jezicima, stvara pretpostavku da su istog logičkog tipa. Psi moraju postojati da bi imali svojstvo vjernosti pa se smatra da, osim ako jednorozu na neki način nisu postojali, ne bi mogli imati svojstvo da budu fiktivni. Ali, dodaje, budući da je očito kontradiktorno reći da postoje fiktivni objekti, usvojena je naprava/teza koja kaže da su oni stvarni u nekom neempirijskom smislu - da imaju način stvarnog postojanja koji se razlikuje od

¹³ Usp. isto, p. 12.

¹⁴ Usp. isto, p. 12.

načina postojanja postojećih stvari.¹⁵ Općenito, pretpostavka o stvarnim nepostojećim entitetima proizlazi iz praznovjerja da svakoj riječi ili izrazu koji može biti gramatički subjekt rečenice mora postojati stvarni entitet koji bi tomu u potpunosti odgovarao. Ayer je stava da u empirijskom svijetu nema mjesta za mnoge entitete, stoga se priziva poseban neempirijski svijet u kojemu bi takvi entiteti bili smješteni. Prema Ayerovu se mišljenju ovoj pogrešci treba pripisati i Heideggerov iskaz, koji svoju metafiziku temelji na pretpostavci da je *ništa* naziv koji se koristi za označavanje nečeg tajanstvenog, ali također i rasprostranjenost takvih problema, poput onih koje vezujemo uz stvarnost propozicija i besmislenosti univerzalija. Zaključuje kako su spomenuti primjeri dovoljan pokazatelj načina na koji nastaju metafizičke tvrdnje, navodeći kako je iz njih vidljivo da je lako pisati rečenice koje su dovoljno besmislene, a da se ne vidi da su iste uistinu takve. Navodi kako stajalište da su brojni tradicionalni problemi filozofije metafizički i fiktivni ne uključuje nikakve nevjerovatne pretpostavke o psihologiji filozofa. Naime, među onima koji priznaju da, ako se filozofija smatra istinskom granom znanja, mora biti definirana na takav način da se razlikuje od metafizike, moderno je govoriti o metafizičaru kao vrsti pogrešnog pjesnika. Ayer navodi kako njegove izjave nemaju doslovno značenje, stoga ne podliježu nikakvim kriterijima istine ili laži. Ipak, mogu poslužiti za izražavanje ili pobuđivanje emocija. Zbog toga iste podliježu ili etičkim ili estetskim standardima. Sugerira se da mogu imati značajnu vrijednost kao sredstvo moralnog nadahnuća ili čak kao umjetnička djela. Na taj se način, dodaje Ayer, pokušava kompenzirati metafizičara za njegovo istiskivanje iz filozofije. Ayer objašnjava kako bi bilo pogrešno uvrstiti metafizičara među pjesnike zato što bi to značilo da obojica govore besmislice. U većini slučajeva, rečenice napisane od strane pjesnika imaju doslovno značenje, no, to se ne odnosi na metafizičara. Kako bi donio zaključak vezan za metafizičara i njegove pogreške u rasuđivanju, Alfred Ayer navodi sljedeći primjer. Naime, govori kako razlika između čovjeka koji se znanstveno služi jezikom i čovjeka koji ga koristi emotivno nije u tome što jedan proizvodi rečenice koje ne mogu izazvati emocije, a drugi rečenice koje nemaju smisla, nego u tome da se jedan bavi izražavanjem prvenstveno istinitih propozicija, a drugi stvaranjem umjetničkog djela. Drugim riječima, vrijednost znanstvenog djela nije umanjena činjenicom da su istinite i veoma važne tvrdnje izražene na neelegantan način. Slično tomu, umjetničko djelo nije nužno gore zbog činjenice da su sve sastavnice koje ga čine

¹⁵ Usp. isto, p. 12-13.

zapravo lažne.¹⁶ Ayer smatra kako ne možemo zaključiti da su pseudo-prijedlozi prisutni u književnom djelu ako se govori da je isto uglavnom sastavljeno od laži. Dakle, ako se to i dogodi, svaka je takva rečenica pomno birana i odabrana zbog ravnoteže i ritma. Ako autor i napiše besmislicu, to je napravio zato što je smatrao da je to najprikladnije za postizanje određenog učinka, a za koje je njegovo pisanje i dizajnirano. Ayer nastavlja dodajući kako metafizičar ne namjerava pisati gluposti, nego upada u to zato što ga je zavarala gramatika ili je počinio pogreške u zaključivanju. Na sličan je način došao do zaključka da je osjetilni svijet nestvaran. Ayer napominje kako nije odlika pjesnika jednostavno napraviti takve greške. Također, postoje oni koji bi u činjenici da su metafizički iskazi besmisleni uvidjeli razlog protiv stava da oni imaju estetsku vrijednost. No, može se reći da to ipak ne predstavlja razlog za to. Iako je veći dio metafizike samo utjelovljenje pogrešaka, Ayer smatra kako postoje metafizički odlomci koji sadrže istinski mistični osjećaj. Stoga, isti imaju moralnu ili estetsku vrijednost. Na kraju ovog ulomka, Ayer dolazi do zaključka kako su izričaji metafizičara koji pokušava izložiti određenu viziju zapravo besmisleni.¹⁷ Što se tiče metafizike, u Ayerovu djelu *Logički pozitivizam*, Moritz Schlick navodi kako je jedna od najozbiljnijih pogrešaka prijašnjih vremena bila vjerovati da se stvarno značenje i konačni sadržaj trebaju formulirati u izjavama te ih tako predstaviti u spoznajama. To je, prema njegovu stajalištu, pogreška isključivo metafizike. Napori metafizičara uvijek su bili usmjereni na apsurdni cilj izražavanja sadržaja iste kvalitete, odnosno suštine stvari putem spoznaja, dakle izgovaranja neizrecivog. Smatra kako se kvalitete nikada ne mogu tek izreći, nego se mogu pokazati samo empirijskim/iskustvenim putem. Prema tomu, metafizika se urušava, ne zato što se predstavlja kao mehanizam u kojemu je ljudski razum nejednak, nego zato što takvog zadatka uopće nema.¹⁸ Nadalje, Rudolf Carnap objašnjava kako su oduvijek postojali protivnici metafizike, počevši od grčkih skeptika pa sve do empirista 19. stoljeća. Prema njegovu mišljenju, ustanovljeno je nekoliko vrsta kriticizma. Neki tvrde kako je doktrina metafizike lažna, s obzirom na to da je kontradiktorna našem empirijskom/iskustvenom znanju. S druge strane, postoje oni koji nisu sigurni u postojanje i ispravnost metafizike zbog toga što problem kojim se ista bavi nadilazi granice ljudskog znanja. Brojni protivnici metafizike smatraju da okupacija metafizičkim problemima neće uroditi plodom. Razvoj moderne logike

¹⁶ Usp. isto, p. 16.

¹⁷ Usp. isto, p. 14.

¹⁸ Usp. Alfred Ayer, *Logical Positivism*. New York: The Free Press, 1959., p. 57.

doprinosi oštrijem odgovoru na pitanje o validnosti i opravdanosti metafizike. Istraživanja primijenjene logike i teorije znanja, kojima je cilj logičkim analizama pojašnjavanje kognitivnog sadržaja znanstvenih iskaza te značenja izraza koji su prisutni u tim izjavama, vode do pozitivnih, ali i negativnih rezultata. Pozitivni se rezultati tiču domene empirijskih znanosti. Drugim riječima, pojašnjene su pojedine grane znanosti. Također, njihove su formalno-logičke i epistemološke poveznice eksplicitno predstavljene. Što se tiče metafizike i filozofije vrijednosti, kao i normativne teorije, logička je analiza donijela negativne rezultate. Zaključuje se kako su navodne tvrdnje u ovim domenama u potpunosti beznačajne. Time je postignuta radikalna eliminacija metafizike, ali koja, sa stajališta ranijih antimetafizičara, još uvijek nije bila moguća. Također, napominje se kako su slične ideje već ranije bile prisutne u različitim mišljenjima, poput nominalističkih. Nadalje, objašnjeno je da se beznačajnost takozvanih metafizičkih tvrdnji treba uzeti u njegovu najstrožem smislu. Iste su beznačajne zato što se ne dolazi do nikakvih odgovora na pitanja koja metafizika postavlja. Također, spomenute su i pseudo-tvrdnje. To su izjave koje se samo na prvi pogled doimaju kao ispravne. Logičkom se analizom zaključuje kako su tvrdnje metafizike zapravo pseudo-tvrdnje. U objašnjenju istih, navodi se kako se jezik sastoji od vokabulara te sintakse. Sintaksa predstavlja skup riječi koje imaju značenje te pravila za strukturiranje rečenica. Ta se pravila koriste pri pisanju rečenica od različitih skupova riječi. Shodno tomu, postoje dvije vrste pseudo-tvrdnji. Prva se vrsta odnosi na tvrdnje koje sadrže riječ za koju se pogrešno vjeruje da ima određeno značenje, dok se druga odnosi na one tvrdnje koje sadrže sastavne riječi, ali koje su postavljene na protu-sintaktički način te tako tvore beznačajne tvrdnje.¹⁹ Carnap se, uz pojedine ostale autore, u ovome dijelu „Logičkog pozitivizma“ u potpunosti posvećuje detaljnom i cjelovitom prikazu razloga zbog kojih se metafizičke tvrdnje smatraju beznačajnima, iznoseći jezične postavke i pravila kako bi se dokazala utvrđenost tzv. pseudo-tvrdnji. Samim time što se iznosi činjenica da su tvrdnje metafizike zapravo lažne, beznačajne te neispravne, nastoji se eliminirati postojanje metafizike uopće.

¹⁹ Usp. A. Ayer, *Logical Positivism*, p. 60-61.

2.1. O upotrebi jezičnih postavki za eliminaciju metafizike

Unutar određenog jezika riječ ima značenje i ujedno stvara neki koncept. Ukoliko se samo pričinjava da riječ posjeduje značenje, ali tomu zapravo nije slučaj, tada je riječ o pseudo-konceptu. Naime, smatra se kako gotovo svaka riječ posjeduje značenje. Ako se pogleda kroz povijesni razvoj, riječ često mijenja svoje značenje. Također, bilo je slučajeva kad je riječ izgubila svoje značenje, ali joj novo nije pridodano. Upravo tako nastaje pseudo-koncept. Da bi se ustanovilo što značenje riječi predstavlja, potrebno je iznijeti sljedeće konstatacije. Naime, sintaksa riječi mora biti utvrđena, odnosno postavljena. Drugim riječima, mora biti predstavljen način njezina pojavljivanja u najjednostavnijem rečeničnom obliku u kojem se može pojaviti; takav se način naziva elementarnim, odnosno osnovnim. Značenje neke rečenice sastoji se u njezinim istinosnim uvjetima. U velikoj većini slučajeva, značenje mnogih riječi može se utvrditi iz drugih elemenata, primjerice definicije i slično. Značenje je riječi određeno prema kriteriju njezine primjene. Drugim riječima, određeno je u njezinim relacijama s deduktivnošću, istinosnim uvjetima i metodama verifikacije. Prethodno spomenuti kriterij oduzima pojedincu slobodu da pripiše značenje riječi po vlastitoj želji. Ako riječ ima točno određeno značenje, za istu je važan samo kriterij primjene jer ga samo ono točno određuje. Preciznije rečeno, u spomenutom je kriteriju sadržano značenje riječi. Glede pseudo-tvrdnji, napominje se kako iste nastaju ako kriterij primjene nije predviđen ili naveden. Kako bi neka riječ uopće imala određeno pripisano značenje, moraju biti zadovoljeni sljedeći kriteriji: empirijski kriterij, deduktivnost, fiksno utvrđeni istinosni uvjeti i poznavanje metode verifikacije. Sukladno tomu, metafizičke riječi ne zadovoljavaju prethodno postavljene uvjete, stoga nemaju značenje. U nastavku, objašnjava se primjer metafizičke riječi principa, odnosno načela. Objašnjava se kako razni metafizičari nude odgovor na pitanje o najvišem principu svijeta, stvari ili bivanja. S ciljem otkrivanja značenja same riječi, mora se spomenutim metafizičarima postaviti pitanje o uvjetima pod kojim bi izjava »x predstavlja princip y« bila istinita, a pod kojima lažna. Drugim riječima, treba se postaviti pitanje o kriteriju primjenjivosti ili o samoj definiciji spomenute riječi. Mogući odgovor koji bi svaki metafizičar ponudio jest taj da »y proizlazi iz x« ili da »y postoji po vrlini od x«. Ipak, zaključuje se kako je ponuđeni odgovor poprilično nejasan te kako ima slabo

uporište.²⁰ Često takve izjave ipak imaju jasno značenje s čvrstom točkom uporišta te x i y, ali i stvari koje vežemo uz njih, povezujemo u odnose koje možemo empirijski i objektivno promatrati. Naime, metafizičar smatra da tomu nije slučaj jer je kontradiktoran empirijskim stavovima. Naposljetku, zaključuje se kako je riječ lišena značenja dok se ne primijeni metoda verifikacije. Idući navedeni primjer jest onaj o riječi *bog*. Tumači se kako je ta riječ korištena još u početku grčke mitologije, ali je bila vezana uz empirijsko, odnosno iskustveno. Dakle, ta se riječ upotrebljavala kada se govori o biću koje je imanentno u onom tjelesnom aspektu. S druge strane, kad metafizičari upotrebljavaju prethodno navedenu riječ, automatski ju vezuju uz određeno biće koje iskustvom nije moguće spoznati, uvidjeti. Nadalje, smatra se kako je sama definicija *boga* takva da vodi do logički neopravdanih zaključaka te do kombinacije metafizičkih riječi poput apsoluta, praiskonskog bića i slično, ali nikako do istinosnih uvjeta.²¹ Osim toga, teološka upotreba ove riječi graniči između mitološke i metafizičke upotrebe. U ovome slučaju nije prisutno različito značenje, ali upotreba oscilira između spomenutih. Ako se govori o teološkoj upotrebi, smatra se kako nisu prisutne pseudo-definicije, no nedostatak je u tome što ona postaje subjekt osude empirijskih znanosti. Zaključuje se kako su metafizički pojmovi i termini poput apsoluta, stvari po sebi, bića po sebi i emanacije lišeni značenja jer i metafizičari napominju kako za te riječi ne mogu utvrditi empirijske istinosne uvjete. Stoga, riječi su i tvrdnje koje oni iznose upravo beznačajne te na njima ništa nije utemeljeno, a nazivamo ih pukim pseudo-tvrdnjama. Taj se filozof besmislenošću metafizičkih izjava bavi i u svojem djelu *Filozofija u dvadesetom vijeku* navodeći sljedeće:

»U mjeri u kojoj oni sami po sebi nisu ni elementarni stavovi ni istinske funkcije elementarnih stavova, metafizički iskazi ne predstavljaju ništa. Oni su besmisleni. U najboljem slučaju su pokušaji da se kaže ono što ne može biti rečeno već samo pokazano. Ovo se odnosi na etiku i na estetiku.«²²

Nakon objašnjenja prvog tipa pseudo-izjava, tumači se i druga vrsta. One se sastoje od riječi koja ima značenje, no poredak riječi ipak ne rezultira ni s čim značajnim. Naime, glavnu ulogu ima sintaksa jezika koja precizira koja je kombinacija riječi prihvatljiva, a koja ne. No, gramatička sintaksa jezika ne ispunjava zadatak eliminacije besmislenih kombinacija riječi u svim slučajevima. Naposljetku, dolazi se do zaključka kako ne bi moglo doći do stvaranja pseudo-

²⁰ Usp. isto, p. 65.

²¹ Usp. isto, p. 66.

²² Alfred Ayer, *Filozofija u dvadesetom vijeku*, Sarajevo-Svjetlost, 1982., str. 138.

tvrdnji da gramatička sintaksa detaljno analizira i kategorije riječi poput imenica, pridjeva, veznika i glagola, ali i sve što vezujemo uz iste. Ukoliko se imenice podijele u nekoliko kategorija riječi, i to na temelju svojstava koje stvari imaju, prosti i opći, odnosno prirodni brojevi ne bi mogli biti svrstani u istu kategoriju. Dakle, metafizičke su tvrdnje zapravo lažne, s obzirom na to da način na koji su riječi poredane ne rezultira nikakvim značenjem.²³ Kako bi se dokazala točnost gore spomenute tvrdnje, naveden je idući primjer u kojemu je jasno vidljivo kršenje logičke sintakse. Odabrano je nekoliko rečenica iz metafizičke škole koja trenutno ima najveći utjecaj u Njemačkoj. To su sljedeće rečenice:

»Postoji li Ništa samo zato što postoji Negacija ili je obrnuto? Postoji li Negacija samo zato što postoji Ništa? Zaključuje se kako Ništa prethodi Negaciji. Stres otkriva Ništa. Ništa je samo po sebi ništa.«²⁴

Navedene su rečenice takve da ne ispunjavaju zahtjeve kojima bi bile nametnute logički točnom jeziku. Ukoliko se poduzme detaljna analiza, uvidjela bi se pogreška. Naime, riječ »Ništa« predstavljena je kao imenica, no u logički točnom i ispravnom jeziku ta bi riječ predstavljala logičku formu, a ne ime za neku stvar i slično.²⁵ Podrobnom analizom rečenica ustanovljeno je kako su počinjene ogromne logičke pogreške, poput spajanja nespojivih riječi koje zajedno ne rezultiraju nikakvim značenjem. Metafizičke se tvrdnje ne smatraju bajkama zato što rečenice u bajkama nisu kontradiktorne logici, već samo iskustvu. One su savršeno značajne, iako su lažne. Metafizika ne predstavlja praznovjerje jer je moguće vjerovati tvrdnjama koje su ili istinite ili lažne; ali ne i beznačajnim i besmislenim tvrdnjama. Metafizičke se tvrdnje ujedno ne mogu smatrati ni radnim pretpostavkama, s obzirom na to da se hipoteze moraju moći dovesti do deduktivnih veza i odnosa s iskustvenim tvrdnjama, a što metafizičke ipak ne mogu. Objašnjava se kako metodom verifikacije nije moguće provjeriti ispravnost metafizičkih tvrdnji, kao niti postavljanjem pitanja, jer se do ispravnog odgovora ne može doći. Ukoliko značenje riječi ne može biti precizirano te ako se poredak riječi ne slaže s pravilima sintakse, pitanje čak ni ne može biti postavljeno.²⁶ Iako je gore navedeni primjer s metafizičkim rečenicama preuzet iz samo jednog traktata, zaključuje se kako je rezultat analize primjenjiv na cjelokupni metafizički sustav. Ujedno, spominje se i metafizika popularnog G.W.F. Hegela čije su konstatacije nalik

²³ Usp. A. Ayer, *Logical Positivism*, p. 68.

²⁴ Usp. isto, p. 69.

²⁵ Usp. isto, p. 70.

²⁶ Usp. isto, p. 72.

modernom metafizičkom sustavu, stoga je jedan primjer kršenja logičkih formi dovoljan kako bi se predočila beznačajnost kompletne metafizike. Smatra se kako je većina logičkih pogreški pri iskazivanju pseudo-tvrdnji počinjena pogrešnom upotrebom glagola *biti*. Prva krivica, odnosno pogreška, leži u tome što je spomenuta riječ dvosmislena i poprilično nejasna za tumačenje. Taj se glagol često koristi kao pomoćni glagol koji prethodi predikatu, primjerice »ja sam gladan«, ponekad se koristi za dokazivanje egzistencije, primjerice »ja sam« i slično. Zapravo, metafizičari nikako ne daju pojašnjenje u kojem smislu koriste spomenuti glagol, a što dovodi do dvosmislenosti i nejasnoća.²⁷ Sukladno tomu, zaključuje se kako su svi metafizičari, uključujući i prve među njima, dozvolili da budu zavarani u potpunosti krivom upotrebom glagola *biti*. Činjenica da jezici koriste glagol *biti* kako bi egzistencija bila dokazana zapravo nije sama po sebi logički pogrešna. Naime, upotreba je neprikladna i poprilično opasna zato što dovodi do pogrešnih interpretacija te do zabluda da je egzistencija tek tvrdnja i iskaz. Prastari metafizički pojmovi poput *bića* i *nebića* u logički ispravnom jeziku ne mogu biti ni konstruirani niti uvedeni.²⁸ Nadalje, spominje se i druga vrsta pogreški kojom se dolazi do kršenja logički ispravnog jezika, a to je koncept zbunjenosti i miješanja tipa, odnosno vrsta. Naveden je sljedeći primjer; »ovaj je stol veći od toga« i »visina je ovoga stola veća od visine drugog stola«. Riječ »veći« iz prve rečenice koristi se kako bismo pokazali vezu između dvaju objekta, dok je ta riječ u drugoj rečenici korištena za prikazivanje odnosa između brojeva; dakle, korištena je u potpuno suprotnim sintaktičkim kategorijama. Iako je takva vrsta zbunjenosti prisutna u razgovornom jeziku, često se ignorira, no u metafizici takva zbunjenost dovodi do nesretnih posljedica.²⁹ Što se tiče tvrdnji koje imaju značenje, njih dijelimo u sljedeće vrste. Prva se vrsta značajnih izjava odnosi na one koje su istinite na temelju njihova oblika. Takve se izjave ne odnose na stvarnost, a primjer takvih tvrdnji jesu formule koje se upotrebljavaju u logici i matematici. Ujedno, takve izjave nisu faktične, ali koriste se za njihovu transformaciju. Druga se vrsta izjava odnosi na negaciju prve vrste izjava, a nazivaju se još i kontradikcijama. One su same po sebi suprotstavljene i protivne te nisu istinite na temelju njihova vlastita oblika.³⁰ O istinitim ili lažnim tvrdnjama odlučuju protokolne rečenice, odnosno ona vrsta rečenica koja implicira

²⁷ Usp. isto, p. 73.

²⁸ Usp. isto, p. 74.

²⁹ Usp. isto, p. 75.

³⁰ Usp. isto, p. 76.

iskustvo kao temeljno znanje. Drugim riječima, one su empirijske tvrdnje i pripadaju domeni empirijskih znanosti. Dakle, ukoliko se izjavi neka tvrdnja koja je protivna ovim kategorijama, automatski se smatra beznačajnom. Budući da metafizika ne nudi, ali i ne potvrđuje analitičke prijedloge te ne pripada domeni empirijskih znanosti, ista je na svojevrsan način prisiljena nuditi riječi za koje nije predložen niti jedan kriterij primjene. Također, takve su riječi lišene značenja. Nadalje, riječi koje su kombinirane u metafizičke tvrdnje ne daju nikakav značajan rezultat, stoga je neizbježan produkt iste zapravo obilje pseudo-tvrdnji.³¹ U nastavku, riječ je o tome kako je logička analiza donijela presudu o beznačajnosti bilo kojeg navodnog znanja koji se temelji na pokušaju nadilaženja onog iskustvenog. Na prvom mjestu, ova takozvana presuda odnosi se na spekulativnu metafiziku koja svoja navodna znanja temelji na čistom mišljenju ili na čistoj intuiciji. Također, ta se presuda odnosi i na onu vrstu metafizike koja počinje s tvrdnjama koje se temelje na iskustvu, ali koje iste pokušavaju nadići pomoću posebne vrste zaključaka.³² Osim toga, ta se presuda odnosi i na filozofiju vrijednosti i normi, ali i na svaku vrstu etike i estetike koje se smatraju normativnim disciplinama zato što obiluju pseudo-tvrdnjama. Sukladno tomu, presuda o beznačajnosti bilo kojeg navodnog znanja odnosi se i na metafizičke pokrete koji se često neprikladno nazivaju epistemološkima, poput realizma, subjektivnog idealizma, solipsizma, fenomenalizma te pozitivizma. Zaključuje se kako je metoda logičke analize jedino što preostaje, a čemu se ne pripisuju pseudo-tvrdnje te tvrdnje koje pripadaju faktičnim znanostima. Metoda logičke analize ima i pozitivne i negativne karakteristike. Glede potonjih, ta se metoda koristi kako bi se eliminirale pseudo-tvrdnje i beznačajne izjave. Kada je riječ o pozitivnim karakteristikama, logičkom se analizom dolazi do pojašnjenih značajnih koncepta i prijedloga. No, iako se možda doima kako je negativna strana uvijek loša, tomu ipak nije slučaj. Naime, negativan je aspekt upotrebe spomenute metode prijeko potreban, s obzirom na to da je od presudne važnosti eliminirati tvrdnje koje se čine kao ispravne i točne, a u svojoj biti to nisu. Ipak, u sadašnjim se okolnostima ipak plodnijom pokazala pozitivna strana upotrebe metode logičke analize.³³ Donosi se zaključak kako je metafizika prožeta mnoštvom pseudo-tvrdnji bez značenja, ali se postavlja pitanje o samom smislu postojanja iste, s obzirom na to da se govori o tvrdnjama u kojima su riječi postavljene zajedno na potpuno besmislen način. Postavljanje ovog

³¹ Usp. isto, p. 76.

³² Usp. isto, p. 76.

³³ Usp. isto, p. 77.

pitanja u potpunosti je opravdano s priznanjem da metafizika ipak posjeduje svojevrсни sadržaj. Ujedno, objašnjava se kako taj sadržaj nije teorijski. Dakle, pseudo-tvrdnje ne koriste se kako bi se opisala određena situacija ili stanje stvari. Drugim riječima, metafizičke tvrdnje koriste se za opisivanje općenitog stava koje ljudi dijele prema životu.³⁴ U ovome je radu nužno dati pregled u vezi s eliminacijom metafizike, s primarnim ciljem olakšanog shvaćanja Ayerove verifikacionističke teorije značenja. U Ayerovu djelu pod nazivom *Problem znanja* objašnjeno je kako se filozofija razlikuje od drugih znanosti po metodi, a ne po temama kojima se bavi. Filozofi stvaraju tvrdnje s namjerom da su one istinite. Filozofske se tvrdnje često oslanjaju na određeni argument kako bi podržavale vlastite teorije te kako bi pobijale ostale. No, korišteni su argumenti zapravo čudnovatih karakteristika. Dokaz filozofskih tvrdnji razlikuje se od dokaza matematičkih tvrdnji zato što se prve ne sastoje od formalnih demonstracija. Tvrdnje u filozofiji razlikuju se od svih deskriptivnih znanosti; filozofske teorije ne provjeravamo promatranjem te su neutralne, s obzirom na pojedina činjenična pitanja.³⁵ Filozofi postavljaju pitanja poput »što je um?«, »kakvu vrstu odnosa predstavlja kauzalnost?«, »što je priroda vjerovanja?« te »što je istina?«. Smatra se kako poteškoća leži u načinu na koji bi se spomenuta pitanja shvatila. Filozof ne pokušava doći do definicija nekih pojmova o kojima postavlja pitanja. Naime, riječ je o tome da filozof pokušava dati analizu njihovih značenja. Kako je razlika između korištenja pojmova i analize njihova značenja teška za shvatiti, Ayer navodi primjer o znanju. Glagol *znati* u rječnicima je predstavljen na mnoštvo načina. Može se reći kako koristimo taj glagol kada govorimo o nečemu s čim smo upoznati, o nečemu što je sukladno s našim iskustvom i slično. Bez obzira na definicije koje rječnici nude, filozofi neće oklijevati postaviti pitanje o znanju. Također, spominje se i razlika između znanja i vjerovanja. Glede znanja, ono što je poznato mora biti točno i istinito, dok je s vjerovanjem riječ o tome što izjave i tvrdnje mogu, a ne moraju biti točne. Drugim riječima, mogu biti lažne i netočne. Ayer zaključuje kako moramo moći opravdati tvrdnje te u nastavku propituje o mogućim načinima.³⁶ Ukoliko je neka riječ dvosmisljena, Ayer napominje kako je sasvim normalno očekivati da ćemo neko od mogućih značenja pokušati opravdati povezivanjem istog s nekom situacijom ili događajem te ujedno

³⁵ Usp. Alfred Ayer, *The Problem of Knowledge*. London: Macmillan, 1956, p. 1.

³⁶ Usp. A. Ayer, *The Problem of Knowledge*, p. 5.

pronaći njihove zajedničke značajke.³⁷ Također, dodaje kako često bez poteškoća možemo opisati stvari koje nas okružuju, što nas navodi na zaključak da ponekad i ne znamo kako zapravo nešto znamo. No, iako smo sposobni da ih opišemo, to ne znači nužno da su takvi opisi istiniti ili točni. Ujedno, Ayer dodaje kako nemamo svi iste mogućnosti u vezi s prenošenjem ili usvajanjem znanja. Dakle, gore navedeni primjer opisuje činjenicu da svaki put pri opisivanju neke stvari moramo moći opravdati tvrdnje koje izjavljujemo te da to najčešće radimo na gore spomenut način. Unatoč tomu što se često koristi za opisivanje, glagol *znati* često ima izvedbeni, a ne deskriptivni karakter. Što se tiče verifikacije, odnosno utvrđivanja istinosne vrijednosti neke izjave, Alfred Ayer napominje sljedeće. Naime, kako bismo uopće mogli reći da je neka tvrdnja istinita i valjana, moramo sami biti sposobni prepoznati da je ona uistinu takva kakvom ju i želimo dokazati, no to što ju mi vidimo na takav način, naše ju viđenje ne čini istinitom. Dodaje kako je naše znanje o nečemu uvijek znanje o nekoj istini, jer se u suprotnom to znanje ne bi smatralo znanjem.³⁸ U nastavku, objašnjava se što sve uključuje činjenica da nešto znamo. Prva, važna stvar jest da ono što znamo treba biti istinito. No, to nije dovoljno kako bismo mogli objasniti što uključuje znanje da je to nečemu tako. To dokazuje i sljedeći Ayerov primjer. Praznovjerna osoba koja nehotice prođe ispod ljestava mogla bi biti uvjeren da će doživjeti nekakvu nesreću. No, isto tako, postoji mogućnost da će tome biti tako. Ipak, ne bi bilo ispravno reći da je praznovjerna osoba znala da će to tako i biti. Do svog je uvjerenja osoba došla rasuđivanjem, a koje općenito ne bi bilo pouzdano. Ukoliko bi se u toj situaciji osobi zaista dogodilo nešto loše, to nije utemeljeno na znanju.³⁹ Prema Ayerovu je mišljenju lako pronaći i navesti primjere o vjerovanjima u koja se ljudi potpuno pouzdaju, a koja krše standarde koje vezujemo uz znanje. No, ono što je teško jest odrediti koji su to standardi. Jedan od načina na koji bi se spomenuti standardi mogli utvrditi jest pružiti odgovor na pitanje »kako to znaš?«. Što se tiče empirijskih tvrdnji, često se podupiru percepcijom, prisjećanjem, svjedočanstvima, povijesnim zapisima ili znanstvenim zakonima.⁴⁰ Takvo podupiranje iskustvenih izjava, smatra Ayer, ponekad nije dovoljno čvrsto za znanje. Istinitost naznačenih tvrdnji uvelike ovisi o njihovim okolnostima. Primjerice, ako bi nekoga pitali kako zna da se fizički objekt neke

³⁷ Usp. isto, p. 5.

³⁸ Usp. isto, p.25.

³⁹ Usp. isto, p. 29.

⁴⁰ Usp. isto, p. 29-30.

određene vrste nalazi na tom i takvom mjestu, zasigurno bi općeprihvatljiv i dovoljan odgovor bio: „taj objekt mogu vidjeti“. Takav odgovor ne bi bio dovoljan kad osoba ne bi vidjela dobro ili kad bi svjetlo bilo prigušeno. Dakle, osoba bi bila nesiguran i nepouzdan svjedok što se tiče istinitosti odgovora o fizičkom objektu. Čak bi se ponekad smatralo da nas takva osoba pokušava obmanuti. Drugim riječima, mogućnost da mi nešto vidimo ipak nije dovoljan dokaz da je to istinito ili točno.⁴¹ Smatra se kako kažemo da netko posjeduje znanje o nečemu ukoliko je isto utemeljeno na pravilima znanja. Ako netko dođe do istinitog zaključka za koji se smatra da nije utemeljen, reklo bi se kako ta osoba ipak ne posjeduje znanje o tome. No, ako je ta osoba u području iz kojega je donijela zaključak zapravo vrlo uspješna, tada bi se moglo reći kako posjeduje znanje o činjenicama, iako ne može dati objašnjenje kako ih zna. Prema Ayerovu mišljenju tu nastaje problem, s obzirom na to da je nužno napraviti jasnu distinkciju između znanja i istinitog vjerovanja.⁴² U djelu pod nazivom *Verifikacija i iskustvo*, Ayer propituje o onome što čini istinitost ili lažnost empirijskih iskaza.⁴³ Zapravo, uobičajeni odgovor na pitanje jest njihovo slaganje ili neslaganje sa stvarnošću. Unatoč tomu, pokušava se doći do drugih mogućnosti koje bi ujedno bile dublji i detaljniji odgovor na navedeno pitanje. Umjesto (ne)slaganja, neki bi govorili o korespondenciji i podudarnosti istinitosti iskustvenih tvrdnji sa stvarnošću, dok bi realnost zamijenili s činjenicama ili empirijom. Nastavlja objašnjavajući proces verifikacije materijalnih stvari za koje navodi da prvotno moramo utvrditi istinitost ili lažnost osjetilnih podataka. Nadalje, Ayer pokušava dati svoju predodžbu o teoriji koherentnosti istine. Naime, navodi kako se ista ne odnosi tek na pružanje definicija o istinitosti ili lažnosti, već je prvenstveno fokusirana na ono što određuje istinu i lažnost kao takve. Prije objašnjenja iste, Ayer je na početku svojeg djela naveo što su to propozicije/iskazi. Empirijske su propozicije one čija se istinitost ili lažnost određuje utvrđivanjem istinitosti ili lažnosti drugih propozicija. Također, govori o univerzalnim propozicijama čija se istinitost i lažnost utvrđuju opservacijom, odnosno promatranjem. Glede spomenute teorije, tumači se kako su po njoj propozicije prihvaćene jedino ako su kompatibilne s drugim, već prihvaćenim propozicijama, a odbijaju se

⁴¹ Usp. isto, p. 30.

⁴² Usp. isto, p. 32.

⁴³ Usp. Alfred Ayer. *Verification and Experience*. Proceedings of the Aristotelian Society, New Series, Vol. 37 (1936 - 1937), p. 137.

ako nisu kompatibilne. Budući da su ju snašle pojedine kritike, smatra se kako bi ova teorija i dalje trebala postojati, ali pod uvjetom da se propozicije smatraju intrinzično vjerojatnim.⁴⁴

⁴⁴ Usp. A.Ayer, *Verification and Experience*, p. 141

2.2 O propozicijama

Nadalje, što se tiče verifikacije univerzalnih propozicija, Ayer navodi kako se one prihvaćaju po činu volje, dok se empirijske prihvaćaju ukoliko su i univerzalne takve.⁴⁵ Dakle, istinosna vrijednost empirijskih iskaza utemeljuje se na već utvrđenoj i ustanovljenoj istinosnoj vrijednosti univerzalnih propozicija. U djelu *Temelji empirijskog znanja*, Ayer dolazi do zaključka kako nemamo razloga vjerovati u istinitost bilo kakvih empirijskih iskaza, odnosno propozicija, sve dok jedan od njih nije direktno verificiran. Da bi empirijska propozicija bila izravno verificirana, nužno je da je značenje rečenice u kojoj se nalazi određeno korelacijom s nekim stanjem stvari koje je uočljivo i vidljivo. Spomenuta korelacija, prema Ayerovu mišljenju, mora biti jasna i nesumnjiva, točnije, nedvosmislena.⁴⁶ Također, taj se filozof nadovezuje i na pojedine znanstvenike, koji prije istraživanja pretpostavljaju istinitost empirijskih propozicija bez da sami provedu proces verifikacije, vjerujući prethodnicima koji su već eksperimentirali. Unatoč proteklim istraživanjima, nemaju pravo vjerovati u istinitost takvih propozicija, već bi ih sami trebali verificirati, odnosno utvrditi njihovu istinosnu vrijednost.⁴⁷ Zatim, Ayer napominje kako dolazi do zaključka da ograničen set pojedinačnih tvrdnji o osjetilnim podacima ne može formirati izjavu o materijalnim stvarima, nakon čega navodi da se izjave koje se tiču materijalnih stvari ne mogu verificirati ni na koji način. Objašnjava kako pri opisivanju nekih materijalnih stvari uvijek preciziramo empirijske situacije u kojima se iste nalaze, a što nas izravno dovodi do toga da provedemo testove kojima bismo utvrdili valjanost takvih izjava; naposljetku, zaključuje kako je beskonačan broj takvih testova.⁴⁸ Kada netko navede izjavu takve vrste, onda se ne predviđa beskonačan niz mogućih verifikacija. Ta bi osoba u sličnim okolnostima bila vrlo zadovoljna s jednim osjetilnim iskustvom na kojemu se temelji tvrdnja. Ako smatra da ga je potrebno dodatno testirati, u nedostatku suprotnih dokaza, tek ograničeni broj osjetilnih podataka bio bi mu dovoljan da uvjeri nekoga da je to iskustvo istinito. No, ostaje činjenica da

⁴⁵ Usp. isto, p. 146.

⁴⁶ Usp. Alfred Ayer, *The Foundations of Empirical Knowledge*. New York: The Macmillan Company, 1940., p. 163.

⁴⁷ Usp. isto, p. 164.

⁴⁸ Usp. isto, p. 239.

koliko god testova napravi, nikada ne može doći do faze u kojoj prestaje biti zamislivo da će daljnje osjetilno iskustvo preokrenuti presudu prethodnih dokaza.⁴⁹ Također, nikada neće moći pokazati da kasnije neće doživjeti iskustva koja će mu dati pravo da zaključi da je njegova izvorna izjava ipak bila lažna.⁵⁰ U svom djelu pod nazivom *Filozofija u dvadesetom vijeku*, Ayer daje vlastita tumačenja tijekom mišljenja raznih filozofa, uključujući i Ludwiga Wittgensteina, koji ostaje poznat po svojem *Traktatu*, a u kojem je predočio i kratki pregled verifikacije. Što se tiče procesa utvrđivanja istinitosne vrijednosti iskaza, Ayer u prethodno spomenutom djelu navodi sljedeće: »Da bi imala doslovno značenje, rečenica mora izražavati ili istinit ili lažan elementaran stav koji dodjeljuje izvjesnu distribuciju istine ili laži elementarnim stavovima.«⁵¹ Taj se filozof u prethodnim radovima i djelima fokusirao i na deduktivnost kojoj posvećuje riječ i u ovom djelu. Ayer smatra kako tautologije i identiteti služe kako bi olakšali izvođenje deduktivnih zaključaka, »ali sami po sebi ne kazuju ništa o svijetu. [...] Do nemogućnosti predstavljanja dolazi kada neka rečenica, koja postavlja zahtjev prema istini ili laži, ne opisuje moguće stanje stvari, pa bilo ono jednostavno ili složeno.«⁵² Ono što se ovdje poručuje jest to da rečenica mora opisati moguće stanje stvari kako bi se utvrdila njezina istinitost. U djelu *Filozofski eseji*, također je posvećena riječ verifikaciji i mogućnosti provjerljivosti uopće. Naime, govori se o tome kako su bazične tvrdnje one koje su istinite, ali s pretpostavkom da one nisu kompleksne te da su neovisne jedna o drugoj. No, to se ne odnosi na cjelokupni skup bazičnih tvrdnji; naime, treba se pretpostaviti mogućnost da su neke od njih i lažne. Ukoliko se inzistira da, bilo da su istinite ili lažne, sve bazične, odnosno osnovne, izjave moraju ostati kompatibilne, postoji mogućnost dobivanja neugodnih posljedica da se niti jedna osnovna izjava ne može krivotvoriti provjerom bilo koje druge.⁵³ Također, riječ je i o negativnim izjavama koje je važno spomenuti jer su manje izravno povezane s činjenicama, nego afirmativne izjave. Tomu je slučaj samo što su manje specifični. S psihološke točke gledišta, negativna se izjava može izravno provjeriti. Smatra se kako promatrač može otkriti odsutnost onoga što mu je iznimno važno, bez obzira na prisutnost bilo čega drugoga. Biti zainteresiran samo u istinitost negativnih izjava može dovesti do toga da čovjek možda ne može svjesno razumjeti istinitost neke specifične izjave o

⁴⁹ Usp. isto, p. 239.

⁵⁰ Usp. isto, p. 240.

⁵¹ A. Ayer, *Filozofija u dvadesetom vijeku*, str.137.

⁵² Isto, str. 137

⁵³ Usp. A. Ayer, *Philosophical Essays*. London: Palgrave Macmillan, 1954,p. 59.

kojoj ovisi istinitost negativnih izjava.⁵⁴ Drugim riječima, istinosna vrijednost negativne izjave može se provjeriti samo kroz istinu neke specifičnije izjave, koja se smatra afirmativnom.⁵⁵ Također, i ovdje se raspravlja o nemogućnosti verifikacije fizičkih objekta, što samo potvrđuje u kojoj je mjeri Ayer posvećen prikazivanju i objašnjavanju verifikacionističke teorije značenja. Unatoč tomu što postoje dokazi kojima bi netko možda pokušao opravdati i verificirati nekakvu fizičku situaciju, to ipak djeluje suprotno; daljnji ju dokazi samo čine lažnom i neispravnom. Iz navedenoga, Ayer zaključuje kako nema izjave o fizičkim objektima koja se može smatrati ekvivalentnom bilo kojem skupu izjava o osjetilnim podacima.⁵⁶ Zatim, važno je spomenuti djelo *Logički pozitivizam i princip verifikacije* autora J.A. Dinneen, koji nudi vlastito tumačenje Ayerove filozofije i mišljenja u vezi s verifikacionističkom teorijom značenja. Smatra kako je problem značenja nedvojbeno najvažnija, ali je ujedno i tema o kojoj se najviše raspravlja unutar pozitivističkih krugova. Za razumijevanje pozitivističkih stavova, važno je napomenuti kako je njihovo viđenje značenja uobičajeno te da ovisi o ukupnostima filozofskih karakteristika i zaključcima. Budući da princip provjerljivosti označava ključnu generalizaciju njegova viđenja značenja, kritička je analiza principa provjerljivosti zapravo alat koji je najprihvatljiviji za evaluaciju filozofije suvremenih pozitivista.⁵⁷ Pozitivisti, smatra se, imaju strahopoštovanje prema blistavim postignućima moderne znanosti. Kao rezultat tomu, mišljenja su da se sva pitanja i činjenice bilo koje grane znanosti mogu odrediti samo empirijskim metodama znanosti. S obzirom na općeniti koncept značenja, smatraju kako je značenje tvrdnje metoda njezine verifikacije. Najjednostavnije rečeno, upravo je to princip verifikacije. Ukoliko pojedini pozitivisti požele izjednačiti verifikaciju sa značenjem tvrdnje, to bi moglo napraviti problem u praksi. Naime, dva su glavna problema pitanje značenja i pitanje verifikacije, odnosno pitanje procesa utvrđivanja istinosne vrijednosti. Netko bi se mogao pitati pod kojim uvjetima rečenica ima značenje, a s druge bi se strane moglo postaviti pitanje o načinu na koji otkrivamo je li rečenica istinita ili lažna. Drugo pitanje zapravo pretpostavlja postavljanje prvog, a u konačnici se nudi jedinstveni odgovor na oba pitanja.⁵⁸ S pozitivističke točke gledišta, potrebno je znati da je ono što rečenicu čini istinitom ili lažnom zapravo njezino značenje. Ako su istinosni uvjeti čak

⁵⁴ Usp. A. Ayer, *Philosophical Essays*, p. 64.

⁵⁵ Usp. isto, p. 64.

⁵⁶ Usp. isto, p. 134.

⁵⁷ Usp. J.A. Dinneen, *Logical Positivism and the Principle of Verification*. Loyola University Chicago, 1956., p.12

⁵⁸ Usp. isto, p.12-13.

i nezamislivi, rečenica se smatra u potpunosti beznačajnom. U nastavku se navodi primjer prethodno spomenute tvrdnje. Naime, riječ je o jednom profesoru koji u kontradiktornost postavlja dvije tvrdnje. Prva je tvrdnja »pas laje«, dok je druga »pas razmišlja«. Profesor Waismann primjećuje kako su riječi u prvoj rečenici postavljene na ispravan način, dok je upotreba riječi u drugoj rečenici izvan granica uobičajenog govora. U odgovaranju na pitanje o značenju rečenice »pas razmišlja«, profesor dolazi do zaključka da je objašnjavanje verifikacije zapravo objašnjavanje značenja, a da je mijenjanje značenja ujedno i promjena verifikacije, odnosno istinosne vrijednosti. U ovome bi slučaju to značilo da su istinosna vrijednost i značenje navedene rečenice u potpunosti izjednačeni. U nastavku, tumači se ono što je ključno za razumijevanje verifikacionističkog principa. Naveden je prigovor popularnog B. Russella, koji napominje kako bi propozicije poput »atomske bi ratovanje moglo dovesti do istrebljenja života na Zemlji« te »vrijeme je postojalo prije nego što je postojao život na Zemlji« trebale biti smatrane potpuno besmislenima.⁵⁹ Ipak, njegov se prigovor ne usvaja, s obzirom na to da svi pozitivisti razlikuju praktičnu provjerljivost od mogućnosti provjerljivosti u načelu. Primjer koji pozitivisti najčešće koriste kako bi pojasnili ovo razlikovanje opisan je u nastavku. Naime, tvrdnja poput »postoji planina visine tri tisuće metara na drugoj strani Mjeseca« smatra se tvrdnjom čije se značenje, odnosno istinosna vrijednost ne može provjeriti ni na koji način, zato što ne postoji ljudsko biće koje je prijavilo vlastito promatranje druge strane Mjeseca. Sukladno tomu, ova bi se tvrdnja smatrala u potpunosti beznačajnom i besmislenom.⁶⁰ Pozitivisti inzistiraju na tome da se mogućnost provjerljivosti ne bi trebala ticati fizičke, odnosno tjelesne mogućnosti verifikacije pa ni one stvarne verifikacije. Mogućnost provjerljivosti, smatraju, trebala bi biti stvar logičke mogućnosti promatranja. Kako bi se odredila značajnost uopće, čovjek bi trebao biti sposoban zamisliti promatranja koja bi ili potvrdila ili poricala njegov prijedlog ili pak tvrdnju. Izjava poput »rijeke teku uzbrdo« može se smatrati fizički nemogućom za verifikaciju, ali je logički moguća i provjerljiva u načelu te stoga značajna.⁶¹ Nadalje, smatra se kako su pozitivisti mišljenja da je verifikacionistički princip kriterij kognitivnog značaja prije nego istine zato što odgovara na pitanje o značenju rečenice; istina i netočnost prikazuju se

⁵⁹ Usp. isto, p. 13-14.

⁶⁰ Usp. isto, p. 14.

⁶¹ Usp. isto, p. 14.

kasnije, tek nakon što je postignut proces potvrđivanja značenja neke rečenice.⁶² Spomenuta izjava u kojoj je navedena druga strana Mjeseca ne smatra se istinitom sve dok netko ne promotri planinu od tri tisuće metara. Istinito znači biti potvrđeno empirijom, odnosno iskustvenim promatranjem. Iako je u ovome djelu do sada verifikacionistički princip predstavljen u najjednostavnijem smislu, objašnjeno je kako je pozitivistima važan dublji smisao i postavljanje istoga, s obzirom na to da značenje stvarnih rečenica određuju njihovom mogućnošću provjerljivosti.⁶³ Smatra se kako se upravo ovdje počinju stvarati razlike u mišljenjima vezano za verifikaciju uopće. U nastavku se nude zaključci o ovome principu koje donosi A.J. Ayer. Dinneen navodi kako formulacija principa verifikacije toga filozofa zaslužuje opširno i detaljno razmatranje. Autor navodi kako je sam Ayer priznao utjecaj brojnih filozofa kao što su Berkeley, Hume, Russell i Wittgenstein i filozofa koji pripadaju Bečkom krugu, kao što su Philip Frank, Herbert Feigl i slično.⁶⁴ Dinneen smatra kako je Ayerovo djelo, a kojemu je posvećen i dio ovoga rada, *Jezik, istina i logika* zapravo katekizam modernog pozitivizma.⁶⁵ Općenito govoreći, princip verifikacije glasi da je rečenica činjenično značajna ako i samo ako neka promatranja mogu biti relevantna za njezinu istinitost ili lažnost, odnosno netočnost. Osjetilno je iskustvo činjenično beznačajno. Prema tomu, pozitivizam nije ništa drugo nego moderna verzija stare teme nazivlja empirizam. Sličnu je definiciju, to jest konstataciju verifikacionističkog principa ponudio profesor Moritz Schlick navodeći: značenje je propozicije metoda njezine verifikacije. Ujedno, Feigl i Sellars dodaju kako je pozitivizam, uz ostale pravce, pokret vezan za mišljenje s uključenim međusobnim razlikovanjima.⁶⁶ Prema njegovu mišljenju, taj kriterij nije tek puka hipoteza, nego označava način na koji značenje pripisujemo propozicijama, kako u svakidašnjem životu, tako i u znanosti.⁶⁷ Dinneen smatra kako se na prvi pogled Schlickov kriterij može smatrati nerazvijenim zbog toga što su upravo na njemu utemeljene spekulacije pozitivista. Navodi kako su Carnap, Hempel, Waismann te Ayer smatrali da je poteškoća uz Schlickov kriterij u tome što zahtijeva konačnu provjerljivost kao test za značenje; Schlick je mišljenja da se za propoziciju može reći da je značajna samo ako njezina istina može biti ustanovljena i

⁶² Usp. isto, p. 15.

⁶³ Usp. isto, p. 15.

⁶⁴ Usp. Thomas E. Uebel, *Overcoming Logical Positivism From Within*. Amsterdam: Atlanta, 1992.,p. 5.

⁶⁵ Usp. J.A. Dinneen, *Logical Positivism and the Principle of Verification*, p. 16.

⁶⁶ Usp. Herbert Feigl, Wilfried Sellars, *Readings in Philosophical Analysis*, New York: Appleton- Century- Crofts, 1940, p. 3.

⁶⁷ Usp. J.A. Dinneen, *Logical Positivism and the Principle of Verification*, p. 16.

utvrđena u iskustvu, odnosno empiriji. Glavni razlog zbog kojeg pozitivisti odbijaju konačnu provjerljivost, smatra Dinneen, leži u tome što ono isključuje i zabranjuje sve propozicije univerzalnih formi te sve konstatacije koje opisuju generalne zakone.⁶⁸ Općenite tvrdnje poput »svi su ljudi smrtni« i »sva su tijela proširena«, objašnjava Ayer, po prirodi pokrivaju beskonačan broj slučajeva i nijedan konačan niz promatranja ih ne bi mogao sa sigurnošću utvrditi. Prema tomu, ako se podrži konačna provjerljivost, slične bi se propozicije smatrale potpuno besmislenima. Hempel dodaje kako su propozicije univerzalnih formi sastavni dio znanstvenih teorija, stoga odbacuje Schlickov kriterij i smatra ga pretjerano restriktivnim. Profesor Waismann se u potpunosti slaže s Hempelom i Ayerom, ali dodaje kako se konačna provjerljivost mora odbaciti prvenstveno zato što postoji mogućnost da nova otkrića ili iskustva utječu na interpretaciju već utvrđenih činjenica.⁶⁹ Dinneen objašnjava kako A. Ayer na postojeće dodaje još razloga zbog kojih bi se Schlickovo tumačenje verifikacije trebalo odbijati. Naime, Ayer smatra kako se o izjavama o prošlosti, kao i o onima o općenitim zakonima, treba suditi neovisno o tom kriteriju. Povijesni izvještaji nikada ne mogu biti više nego vrlo vjerojatnima. Sljedeći nesavladiv razlog pobijanja ovog kriterija jest taj da ako se konačna provjerljivost smatra kriterijem za određivanje značenja, bilo bi nemoguće reći bilo koju značajnu činjeničnu tvrdnju. Prema Ayerovu mišljenju, činjenične izjave ne mogu biti više od empirijskih hipoteza i stoga samo vjerojatne. Autor Dinneen navodi kako su svi sadašnji pozitivisti odbacili Schlickov kriterij vezan za verifikaciju.⁷⁰ Pragmatisti pak smatraju kako ne postoji apsolutna istina zato što je budućnost podložna promjeni. Slično tomu, pozitivisti odbacuju pojam apsolutnog, a govore o relativnoj potvrdi bilo kojih činjeničnih tvrdnji. Ujedno, dodaje Dinnen, Popper i Neurath predlažu da se pojmovi poput *potvrđeno* i *nepotvrđeno* zamijene s pojmovima *istine* i *laži*. Sukladno tomu, važno je napomenuti kako autorica C.J. Misak navodi da se Otto Neurath pridružuje Ayeru u Engleskoj, pri čemu je došlo do učinkovitijeg upoznavanja Zapadnog intelektualnog svijeta s logičkim pozitivizmom. Ubrzo je logički pozitivizam postao jednim od najutjecajnijih stajališta na filozofskoj sceni.⁷¹

⁶⁸ Usp. isto, p. 17.

⁶⁹ Usp. isto, p. 18.

⁷⁰ Usp. isto, p. 19.

⁷¹ Usp. C.J. Misak, *Verificationism: Its History and Prospects*, p. 56.

Carnap je također protivnik korištenja pojma *apsolutnog*, dodajući kako matematički zakoni relativnosti trebaju zamijeniti konvencionalne vrijednosti istine.⁷² Najjednostavnije rečeno, pojam apsolutnog je za pozitiviste potpuno beznačajan i besmislen. Što se tiče poteškoća s konačnom provjerljivošću, Karl Popper unaprjeđuje kriterij zamjene koji naziva kriterijem krivotvorenja, iskrivljenja, to jest falsifikabilnosti. Prema ovome kriteriju rečenica je činjenično značajna ako i samo ako može biti opovrgnuta iskustvom.⁷³ Smatra se kako svi današnji pozitivisti neće dopustiti da se velika većina činjeničnih propozicija može uvjerljivo pobijati kao što će dopustiti konačnu provjerljivost. Čak i ako se Popperov prijedlog usvoji i bude uspješan, poteškoće ipak ostaju. Postavljeno je pitanje o tome kako je moguće da netko zaustavi proces falsifikabilnosti pri uspostavljanju bilo koje činjenične propozicije univerzalnog oblika. Ako se izvede n broj testova, gdje broj n može biti bilo koji broj, a ako su svi testovi verificirali propoziciju u pitanju, treba se pitati zašto neki drugi n eksperimenti ne bi prijavili suprotne rezultate. Prema pozitivističkim stavovima, ovo ne bi bilo vrlo vjerojatno, ali je ipak moguće.⁷⁴ Ipak, pozitivisti smatraju kako je Popperov kriterij neadekvatan i neprihvatljiv kao kriterij kojim se određuje značenje. S obzirom na neprihvatljivost Schlickova kriterija provjerljivosti i Popperova kriterija falsifikabilnosti, pozitivisti su prisiljeni ponovno formulirati njihov verifikacionistički princip. Dinnen dodaje kako su Ayer i suvremeni pozitivisti usvojili nepotpunu verifikabilnost, odnosno provjerljivost. Nadalje, Ayer objašnjava kako je rečenica provjerljiva u slabom ili nepotpunom smislu, ali ne ako njezina istina može definitivno biti ustanovljena u iskustvu, nego ako ju iskustvo može učiniti vjerojatnom.⁷⁵ Koristeći ovaj liberalniji kriterij, navodi novi kriterij činjeničnog značenja propozicija u obliku pitanja: »bi li neka zapažanja bila relevantna za utvrđivanje njegove istinitosti ili laži?«. ⁷⁶ Prema Ayerovu stajalištu, dogma o značenju podignuta je na tron te bilo koja izjava koja ne ispuni njezine zahtjeve mora izgubiti svoje pravo na činjenično značenje. Također, važno je napomenuti kako je Ayer prema principu verifikacije odvojio činjenične tvrdnje od drugih. Ostale su tvrdnje zapravo tautologije i besmislenosti. Objasnjeno je kako su tautologije zapravo analitičke izjave koje zauzimaju važnu poziciju u pozitivističkoj filozofiji te se stoga moraju razložiti u određenoj

⁷² Usp. J.A. Dinneen, *Logical Positivism and the Principle of Verification*, p. 19.

⁷³ Usp. isto, p. 20.

⁷⁴ Usp. isto, p. 20.

⁷⁵ Usp. isto, p. 22.

⁷⁶ Usp. isto, p. 22.

mjeri. Tautologija, naime, ne tvrdi ništa o činjenici, ona je čisto a priori.⁷⁷ Funkcija je tautologije prema Ayerovu mišljenju prikazivanje eksplicitne neslućene i implicitne implikacije nećijih tvrdnji i uvjerenja. Dakle, tautologija nije besmislica, već nam pruža određena znanja. Iako ne govori ništa o stvarnosti i realnosti, ne može se opovrgnuti i sukladno tomu, smatra se sigurnom. Zaključno, A. Ayer zaključuje kako su tvrdnje koje nisu analitičke ili empirijski provjerljive zapravo bez ikakvog smisla. Drugim riječima, sve su metafizičke i neempirijske tvrdnje s egzistencijalističkim elementima reducirane na besmisao jer ne mogu biti promatrane osjetilima. Osim gore navedene upotrebe principa verifikacije, C. J. Misak objašnjava kako je većina pozitivista koristila taj princip kako bi prikazali besmisao teologije i vjere u Boga.⁷⁸ Misak u svojem djelu dodaje Ayerovo stajalište o tome kako bi neki tvrdili da je nadilaženje iskustva sama bit duhovnosti i da je to ono što logički pozitivizam poriče. Zatim, Ayer objašnjava kako se ne bi moglo reći da su neki ljudi odmah bili upoznati s Njim kao vječnim postojanim jer i to bi bilo kontradiktorno. Ni činjenica da su ljudi bili upoznati s Bogom, u tom smislu, ne bi pružila valjanu osnovu za zaključak da je svijet imao prvi uzrok, ili da su ljudska bića preživjela smrt, ili ukratko da je postojalo nešto što ima atribute koji se popularno pripisuju Bogu. Također, Richard Rorty dodaje kako ne postoje transcendentalni argumenti koji bi mogli dokazati nužnu egzistenciju, primjerice egzistenciju materijalnih objekta, a o čemu je već bilo riječi u ovom radu.⁷⁹ Također, Montague u svojem radu napominje kako je odmah na prvi pogled jasno kako je Ayerov stav prema tvrdnjama o mogućnosti transcendentalne realnosti zapravo antagonističan i protivan. Napominje kako je Ayer mišljenja da sve, pa tako i propozicije, trebaju započeti s dokazima čiji se temelj nalazi u osjetilima. Ujedno, dodaje kako Ayer na skeptičan način pristupa istraživanju o procesima razmišljanja koji su karaktera da pokušavaju nagovoriti ljude da prihvate koncept transcendentalne realnosti.⁸⁰ Nadalje, važno je napomenuti kako Ayer ne pretpostavlja niti postulira bilo kakvu barijeru ljudskome znanju, nego tvrdi da se nemogućnost nadilaženja osjetilnog iskustva izvodi ne iz psihološke pretpostavke ljudskog uma, već tu

⁷⁷ Usp. isto, p. 23.

⁷⁸ Usp. C.J. Misak, *Verificationism: Its History and Prospects*, p. 65.

⁷⁹ Usp. Richard Rorty, *Verificationism and Transcendental Arguments*. Blackwell Publishers, Volume 5, Issue 1, (Feb. 1971), p. 5

⁸⁰ Usp. R.M. Montague, *The Basic Elements of the Philosophy of Alfred J. Ayer* (1957). Electronic Theses and Dissertations, p. 2.

nemogućnost izvodi iz pravila koje, po njegovu mišljenju, određuje doslovno značenje jezika.⁸¹ Griffiths napominje kako Ayer priznaje snagu Kantove kritike transcendentne metafizike, ali on je tvrdio da je njegova vlastita kritička metoda superiornija u tome što se nije odvijala putem razlikovanja različitih razina ljudskih intelektualnih aktivnosti kao što su imaginacija, razum i razumijevanje, već radije podvrgavanjem metafizičara testu provjerljivosti u načelu.⁸² Dolazi do zaključka kako je Ayer bliži Kantu nego što je to shvaćao utoliko što je pojam provjerljivosti u načelu zapravo u praksi vrlo blizak Kantovu iskustvu općenito. Dinneen navodi kako verifikacionistički princip treba gledati kao proizvoljnu granicu cjelokupnog ljudskog iskustva te kao metafizičku tvrdnju koja ograničava stvarnost na empirijsku.⁸³ Glede Ayerova viđenja o prihvaćanju njegova poimanja principa verifikacije i o samom pojmu značenja, on naizgled napominje kako svatko ima pravo na izbor hoće li isti prihvatiti ili ipak ne. Naime, govori i kako svatko može izmisliti ili pridodati alternativnu definiciju principa. Ipak, smatra kako se sam pojam značenja možda ne može shvatiti na način u kojem se uobičajeno shvaćaju znanstvene hipoteze ili izjave zdravog razuma. Drugim riječima, ljudima je teško interpretirati apstraktan pojam te mu često pripisujemo različite definicije. Što se tiče posljednje konstatacije, čini se dovoljno jasnim da prijedlog o korištenju koji su ponudili pozitivisti nije onaj koji možemo prihvatiti ili odbiti. Pozitivisti nas obavještavaju kako se znanstvene ili zdravorazumske tvrdnje uobičajeno shvaćaju, a alternativa koju slobodno možemo uzeti jest zapravo privilegija pričati besmislice. Čitanje njihovog kriterija samo kao konvencije, prema Blanshardovu je mišljenju prilično nedosljedno s važnošću koju obično pridaju svojem programu. Smatra se kako nije važno koristiti riječ »smislenost« na određeni način, ako se tom upotrebom ne pokreću pitanja istine ili neistine. Ono što izaziva strepnju kod teologa i metafizičara nije tek puki prijedlog o jeziku. Oni su uzbuđeni zbog onoga što je izneseno kao revolucija u filozofiji, temeljeno na uvjerenju da su metafizičari prošlosti od Platona zapravo govorili gluposti. Ukoliko su baš na to mislili pozitivisti, Blanshard dodaje kako je nepotrebno inzistirati na tome da nude samo preporuku o korištenju. S druge strane, dodaje, ako je takva preporuka doista sve ono što oni mogu ponuditi, onda je to skandal.⁸⁴ Dakle, iako se na prvi pogled čini kako Ayer, uz ostale

⁸¹ Usp. isto, p. 8.

⁸² Usp. A. Phillips Griffiths, *A.J. Ayer: Memorial Essays*. The Royal Institute of Philosophy, 1991, p. 51.

⁸³ Usp. J.A. Dinneen, *Logical Positivism and the Principle of Verification*, p. 28.

⁸⁴ Usp. B. Blanshard, *Reason and Analysis*. Routledge, 1962, p. 241.

pozitiviste i ostale utjecajne filozofe zapravo nudi opciju da prihvatimo ili odbacimo njihovu, odnosno njegovu definiciju pojma značenja, tomu zapravo nije slučaj. U konačnici, oni svoje viđenje navedenog pojma smatraju relevantnim, najjasnijim i najviše prihvaćenim. Stoga, prema njihovu je mišljenju ipak nužno koristiti njihov koncept i njihovo shvaćanje.

3. O argumentu na temelju iluzije

Kako bi se dodatno pojasnio koncept verifikacionističke teorije značenja o kojemu raspravlja Alfred Ayer, važno je predočiti i karakteristike koje navodi, a koje su vezane za argument utemeljen na iluziji. U djelu, *Temelji empirijskog znanja*, Ayer navodi kako nam često ne padne na pamet da postoji potreba da opravdamo naše vjerovanje u postojanje materijalnih stvari. Ayer objašnjava kako on nedvojbeno vjeruje da percipira poznate objekte, iako postoji mogućnost da nas naša osjetila ponekad varaju. No, to nas ipak ne navodi da pomislimo kako su baš naša osjetila ta da im ne možemo vjerovati.⁸⁵ Također, objašnjava kako većina ljudi vjeruje John Lockeovu stavu da stvari postoje u *rerum natura*. Ayer nastavlja objašnjavajući kako mi percipiramo objekte, preciznije osjetilne podatke. Osjetilni podaci, naime, imaju reprezentativnu funkciju, koja ima mogućnost da nas učini svjesnima u postojanje materijalnih objekta uopće. No, način na koji to osjetilni podaci čine jest tema o kojoj se može raspravljati. Nadalje, učestalo se vode i rasprave o svojstvima osjetilnih podataka, i to nevezano uz njihovu vezu s materijalnim objektima. Primjerice, vode se o tome imaju li spomenuti podaci svojstva koja su dostupna samo pojedincima, imaju li oni uopće svojstva za koja mislimo da ih imaju i slično.⁸⁶ Taj filozof smatra kako ne možemo reći da smo izravno svjesni postojanja materijalnih stvari, a odgovor leži u argumentu o iluziji. Spomenuti je argument utemeljen na tome da materijalne stvari mogu predstavljati različite pojave različitim promatračima, ili istim promatračima u različitim uvjetima te da je karakter tih pojava u određenoj mjeri uzročno određen stanjem uvjeta i promatračem. Primjerice, novčić koji izgleda kao da ima okrugli oblik s jedne točke gledišta može izgledati kao eliptičan s druge točke. Također, navodi primjer sa štapom. Dakle, štap normalno izgleda kao ravan, ali kad se gleda na vodi, izgleda savijeno ili prelomljeno. Isto tako, sve oko ljudi koji konzumiraju opojna sredstva izgleda kao da mijenjaju boju. Ujedno, napominje Ayer, primjer koji tome svjedoči jesu halucinacije, dvostruko viđenje stvari, fatamorgana i optičke varke. Zatim, govori kako čovjek koji u pustinji vidi fatamorganu ne vidi nikakav materijalni objekt te kako se može činiti kad se gledamo u ogledalo kao da je prostor iza nas, a u realnosti izgleda kao da je ispred. Ono što on pokušava prenijeti ovim argumentom jest

⁸⁵ Usp. A. Ayer, *The Foundations of Empirical Knowledge*, p. 1.

⁸⁶ Usp. isto, p. 2.

to da mi zapravo ne percipiramo nikakve materijalne stvari, nego osjetilne podatke, a koji nam nude mogućnost percepcije. Između ostalog, spominje i veridičku i deluzivnu percepciju. Veridička je percepcija ona koja zahvaća realno postojeći objekt i istinita je, dok se deluzivna odnosi na onu percepciju koja ne odgovara realno postojećem objektu. Nadalje, uvodi i važnost empirije, odnosno od prije stečenog iskustva. Naime, iako vidimo štap koji u vodi izgleda prelomljeno, mi ne vjerujemo u to, s obzirom na to da znamo da je on zapravo ravan. No, ako se dijete prvi put susretne sa štapom u vodi koji izgleda iskrivljeno, ono neće znati da je štap ravan jer nema prethodno iskustvo koje bi ga uputilo na spoznaju suprotnu od prvotne.⁸⁷ Također, govori o našem približavanju udaljenom objektu. Dakle, objekt koji je udaljen od nas može se činiti manjim nego što uistinu jest, a što predstavlja i problem u vezi s našom percepcijom. Zaključuje kako su sve naše percepcije, bile one deluzivne ili veridičke, zapravo djelomično ovisne o vanjskim uvjetima kao što su jačina svjetlosti, ali i o našim fiziološkim i psihološkim stanjima. Glede deluzivnih percepcija, Ayer navodi kako ih mi uobičajeno prepoznajemo, kao što je u slučaju štapa koji uronjen u vodu izgleda prelomljeno. No, što se tiče veridičkih percepcija, skloni smo ne primijetiti takve slučajne ovisnosti jer nas u pravilu samo pojava neočekivanog ili abnormalnog navodi da tražimo uzrok.⁸⁸ U nastavku, Ayer zaključuje kako mi kao promatrači ni u kojem slučaju ne percipiramo materijalne stvari, već isključivo osjetilne podatke. Ukoliko neke pretpostavke smatramo veridičkima, a neke deluzivnima, to se događa isključivo zbog toga što osjetilni podaci stoje u drugačijim vezama s materijalnim stvarima. Može se dogoditi da mi posjedujemo neizravno znanje o svojstvima materijalnih stvari, ali to znanje mora biti stečeno isključivo preko medija osjetilnih podataka, s obzirom na to da su oni jedini elementi čijeg smo postojanja uistinu svjesni.⁸⁹ Što se tiče evaluacije ovog argumenta, Ayer smatra da je najvažnije odrediti je li pitanje koje ono potiče vezano uz prirodu objekta koje izravno percipiramo stvar jezika ili se tiče činjenica. U većini slučajeva, filozofi smatraju kako se priroda objekta tiče isključivo činjenica. U nastavku, Ayer navodi brojne primjere kojima se potkrepljuju i koji dokazuju važnosti oba navedena stajališta. Ayer dolazi do zaključka kako osjetilne podatke ne treba tako radikalno odvajati od normalne upotrebe, no s druge strane, treba uzeti u obzir da superiornost jezika ne sadrži istinite izjave.

⁸⁷ Usp. isto, p. 7.

⁸⁸ Usp. isto, p. 9.

⁸⁹ Usp. isto, p. 11.

4. Zaključak

Alfred Jules Ayer britanski je filozof 20. stoljeća koji ostaje poznat po tome što je glavni predstavnik logičkog pozitivizma. Njegovo je najpoznatije djelo pod nazivom *Jezik, istina i logika*, na kojemu se temelji verifikacionistička teorija značenja. Iako se njegova mišljenja kroz određeni vremenski period mijenjaju, ipak ostaje privržen empirizmu i pridavanju značaja našem iskustvu te spoznajama do kojih dolazimo putem istog. U ovome je radu priložen podroban prikaz i tijek njegova mišljenja u vezi s principom verifikacije. Budući da posebnu važnost pridaje našem iskustvu te ostaje vjeran empirizmu, od iznimne je važnosti bilo prikazati Ayerovu potrebu za eliminacijom metafizike koja uporno teži nadilaženju nadiskustvenom, a čemu se taj filozof protivi. Osim toga, bilo je ključno prikazati jezične postavke koje Ayer koristi u svrhu eliminacije metafizike. Također, ovaj rad prikazuje i karakteristike vezane uz razlikovanje istinskog vjerovanja od znanja koje posjedujemo. U ovome je radu navedeno nekoliko filozofa, poput Wittgensteina i Russella, koji su imali ključnu ulogu u formiranju cjelokupne filozofije Alfreda Ayera. Također, navedena je i detaljno objašnjena alternativa koja je ponuđena kao zamjena principu verifikacije i mogućnosti konačne provjerljivosti, a to je princip falsifikabilnosti, koji nudi popularni filozof Karl Popper. U svrhu olakšanog razumijevanja kompletnog sustava utvrđivanja istinosne vrijednosti, ovaj rad nudi detaljniji prikaz argumenta na temelju iluzije. Naime, Ayer svojim čitateljima predočuje važnost prethodno stečenog iskustva prilikom percepcije te uvodi pojmove kao što su veridička i deluzivna percepcija. Prikazujući njihove karakteristike, poručuje nam kako, unatoč tomu što često mislimo da percipiramo materijalne objekte u našoj okolini, to zapravo i nije slučaj. Dolazi do zaključka kako mi percipiramo samo osjetilne podatke koji su u određenoj vezi sa stvarima koje vidimo. Detaljno razrađujući ovaj argument, Ayer prikazuje mogućnost da nas naša osjetila možda i varaju te da je svijet oko nas samo iluzija, iako toga vrlo vjerojatno i nismo u potpunosti svjesni. Također, posebnu pozornost posvećuje propozicijama te istinitosti ili lažnosti rečenica i tvrdnji. Nadalje, detaljno nas informira i o pseudo-tvrdnjama. Alfred Ayer jedan je od ključnih mislilaca čija je filozofija od nedvojbene važnosti. Ayer se smatra i jednom od najutjecajnijih ličnosti moderne filozofije. Unatoč tomu što možda i nije toliko poznat cjelokupnom filozofskom

školstvu, nužno je u obrazovanje uključiti njegov filozofski nauk, s obzirom na to da donosi važne zaključke vezane uz našu spoznaju, iskustvo, značenje rečenica i slično, a koje se često spominju u svakodnevnom životu pojedinca.

Popis literature

1. Ayer, A. J., *Filozofija u dvadesetom vijeku*, Sarajevo-Svjetlost, 1982.
2. Ayer, A. J., *Language, Truth and Logic*. London: Penguin Books, 1936.
3. Ayer, A. J., *Logical Positivism*. New York: The Free Press, 1959.
4. Ayer, A. J., *Philosophical Essays*. London: Palgrave Macmillan, 1954.
5. Ayer, A. J., *The Foundations of Empirical Knowledge*. New York: The Macmillan Company, 1940.
6. Ayer, A. J., *The Problem of Knowledge*. London: Macmillan, 1956.
7. Ayer, A. J., *Verification and Experience*. Proceedings of the Aristotelian Society, New Series, Vol. 37 (1936 - 1937), pp. 137-156.
8. Blanshard, B., *Reason and Analysis*. Routledge, 1962.
9. Dinneen, J. A., *Logical Positivism and the Principle of Verification*. Loyola University Chicago, 1956.
10. Feigl, H., Sellars, W., *Readings in Philosophical Analysis*, New York: Appleton-Century-Crofts, 1940.
11. Misak, C. J., *Verificationism: Its History and Prospects*. London :Routledge, 1995
12. Montague, R. M., *The Basic Elements of the Philosophy of Alfred J. Ayer* (1957).
Electronic Theses and Dissertations
13. Phillips Griffiths, A., *A. J. Ayer: Memorial Essays*. The Royal Institute of Philosophy, 1991.
14. Rorty, R., *Verificationism and Transcendental Arguments*. Blackwell Publishers, Volume 5, Issue 1, (Feb. 1971), 3-14.
15. Uebel, T. E., *Overcoming Logical Positivism From Within*. Amsterdam: Atlanta, 1992.